

ALMANYA'DA KÜLTÜREL ÇATIŞMA ALANI OLARAK "TÜRKÇE"

Yusuf Adıgüzel*

Özet: Bu çalışmada, 500 binden fazlası öğrenci olmak üzere, 3 milyona yaklaşan nüfusu ile Almanya Türkleri'nin kültürel kimlikleriyle yaşama çabalarının ana dili merkezli tartışmaları ele alınacaktır. Kültürün taşıyıcısı olarak dil, Almanya Türkleri ile Almanya Devleti arasındaki "entegrasyon" veya "asimilasyon" tartışmalarının temelini oluşturmaktadır. Almanya, kendi dilinin göçmenlere öğretilmesini entegrasyon politikasının en önemli aşaması olarak kabul ederken, Almanya Türkleri ise ikinci kuşaktan itibaren Türkçe'nin daha az kurallı konuşulmaya başlanmasını, okullarda ana dili eğitiminin aşamalı olarak kaldırılmasını, gençlerin kullandıkları dilin Almanca ağırlıklı bir dil olmasını, kültürel kimliklerinin yaşatılması ve yeniden üretilmesi açısından bir tehdit olarak görmektedirler. Almanya Türklerinin konuşma dili farklı iletişim ortamlarına göre değişebilirken, Türkçenin resmi okullarda okutulması yönünde çalışmaları da devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Almanya Türkleri, Almanya'da Türkçe, Üçüncü Kuşak, İki dillilik

Turkish as an Area of Cultural Conflict in Germany

Abstract: The present study deals with native language-centered arguments concerning the struggles of Turks in Germany reaching a population of 3 million, over 500 thousand of whom are students, to keep living with their cultural identities. Language as bearer of culture constitutes the basis of issues of "integration" and "assimilation" between Turks in Germany and the Germany State. While Germany regards the teaching of its own language to immigrants as the most important phase of its policy of integration, Turks in Germany see it as a threat to the survival and reconstruction of their cultural identity that Turkish started to be spoken with fewer grammar rules after the second generation, that instruction in mother tongue is being phased out of schools, and that young people favor speaking German over their mother tongue Turkish. While spoken language of Turks in Germany may vary depending on different communication environments, efforts are being made for Turkish to be taught at state schools.

Key Words: Turks in Germany, Turkish in Germany, Third Generation, Bilingualism

Giriş

Dil, toplumun sürekliliğini ve kültürün yeniden üretimini sağlamada en temel kurumlardan biridir. Geçmiş kuşaklar gündelik hayatın yeniden üretiminde yaşam deneyimlerini yeni kuşaklara dil aracılığıyla aktarır.

Almanya'daki Türklerin toplumsal yapısının analiz edilmesinin en önemli araçlarından biri konuşulan dildir. Bu dilin konuşulan ortamlara göre değişmesi normal olmakla birlikte, ana dile olan hakimiyetin birinci kuşaktan üçüncü kuşağa gelinceye kadarki süreçte kaybolmaya başlaması, göçmenlerin kültürel kimliğinin yaşatılması ve yeniden üretilmesi için bir tehdit unsuru olmaktadır.

Dildeki dönüşüm, Almanya Türklerinin kültürel kodlarını tanımlamak için araştırılması ve izlenmesi gereken en önemli değişkenlerden biridir. Almanya'ya ilk gelen birinci kuşaktan, Almanya'da doğup büyüyen üçüncü kuşağa, Türklerin aile içinde, sokakta, alışverişte, resmi kurumlarda ve hayatın diğer alanlarında kullandığı dildeki dönüşüm, aslında toplumun kültürel yapısının dönüşümüdür.

Bu makalede Almanya'nın Türkçe'yi bir kültürel çatışma alanı olarak görmesini ve entegrasyon için ana dili olarak Türkçe'yi bir pazarlık unsuru olarak algılamasının nedenlerini, Almanya'daki Türklerin ana dillerini konuşma ortamlarını, üçüncü kuşakta Türkçenin durumunu, gelecek kuşaklarda Türkçe'nin unutulmaması için Türkiye Devletinin veya sivil toplum kuruluşlarının (STK) çalışmaları ele alınacaktır.

Türkiye'den Almanya'ya kitlesel işgücü göçü, 1961 yılında iki ülke arasında imzalanan anlaşma ile başlamıştır. Başlangıçta hem göçmen işçiler, hem de taraf devletler için kısa süreli olarak planlanan bu göç, çalışma ve oturma izinleri her iki yılda bir uzatılması ile sürekli hale gelmiştir. Almanya'nın yeni işçi alımını durdurmaya başladığı 1973'ten itibaren "göçmenlik", 80'li yılların sonundan itibaren ise "kalıcılık" fikri ağırlık kazanmaya başlamıştır.¹ Bugünlere gelindiğinde ise artık "misafir işçiler"ın yerini, sayısı 2 milyon 812 bine ulaşan, yabancıların yüzde 31'ini, toplam nüfusun yüzde 3'ünü oluşturan, yüzde 32'si Alman vatandaşlığına geçen, bazı Avrupa Birliği ülkelerinden daha büyük bir Türkiye kökenli nüfus almıştır.²

¹ <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=2160> 15.07.2010'da girildi.

² Turks in Germany, http://en.wikipedia.org/wiki/Turks_in_Germany; Statistisches Bundesamt 2009 12.07.2010'da girildi.

Dil konusu Almanya Türkleri ile Almanya Devleti arasındaki çatışmaların merkezine oturmaktadır. İlk kuşakta Almanca bilenlerin sayısı çok sınırlı iken, Almanya'da doğup büyüyen üçüncü kuşaktan itibaren ise Türkçe bilenlerin sayısı azalmaya başlamıştır. Her iki dilde de yetersiz olan bu üçüncü kuşak gençler, günlük hayatlarında Türkçe Almanca karışımı bir dil konuşmaktadırlar.

Alman dilinin göçmenlere öğretilmesi entegrasyon politikasının en önemli aşaması olarak kabul edilmektedir. Almanlar, kendi uluslarını Almanca'ya verdikleri önemle yarattıkları için, yabancıların almanlaştırılmasının önündeki en büyük engeli de geldikleri ülkelerin dilini konuşmalarına bağlamaktadır. Problem, yabancılar ve göçmenlerin uyum-entegrasyon sorunu değil, "dil ve kültür farklılıkları" yüzünden doğrudan göçmenlerin "problem" olarak görülmesidir.³

Göçün ilk yıllarında hem Almanya hem de göçmenler için de Almanca bilmemek büyük bir sorun olarak görülmez iken, Türkler ise uyum ve asimilasyon tartışmalarının artmasıyla birlikte kültürlerini koruma içgüdüleri ile yeni kuşakların Türkçe sorununa yoğunlaşmaya başlamışlardır. Alman Devleti entegrasyon sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için Almanca öğrenilmesi konusunda Almanya Türklerini zorlarken, Türkiye ise Almanya'daki STK'ların talebini de dikkate alarak devletlerarası anlaşmalar ile Türkçe öğretimini teşvik etmekte ve öğretmenler yollamaktadır.⁴

Almanya Türkleri gerek aile içinde, gerekse sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından düzenlenen kurslarda üçüncü kuşaklara Türkçe'yi öğretmeye çalışırken, devlet okullarındaki derslerde de kurallı ve düzgün Türkçe öğretimi için girişimlerini sürdürmektedir. Almanya ise uyum ve entegrasyonu güçleştirdiğini düşüncesiyle bu girişimleri olabildiğince yavaşlatmaya, göçmenlerin eğitim, din, sosyal çevre, aile gibi hayatlarının her alanında Almanca'yı tek dil olarak kullanmalarına yönelik politikalara devam etmektedir.

Almanya'da Çatışma Alanı Olarak Dil

Dil kültürün aynasıdır. Kültür, dilde saklanıp korunan, eğitimle yeni kuşaklara aktarılan bir muhtevadır.⁵ Almanya Türklerinin kültürel kimliklerinin analiz

³ Hasan Alacacıoğlu, *Almanya'nın Göçmenlere Yönelik Yabancı ve Uyum Politikaları, Türk Vatandaşlarının Uyum ve Uyum Sorunları, Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum Sempozyumu Kitabı*, Ankara, Orion Kitabevi, 2009, Sayfa: 297-301.

⁴ Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlarımız ve Soydaşlarımız ile Görevlendirilen Personel Hakkında Genel Bilgiler. http://digim.meb.gov.tr/yurtdisigorev/rehber/Rehber_II_4.html 12.07.2010'da girildi.

⁵ Bozkurt Güvenç, *Kültürün ABC'si*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.

edilmesinin en önemli araçlarından biri konuştukları dildir. Bu dil Türkçe, Almanca veya her ikisinin karışımı ile ortaya çıkan sık sık biri birinden alınıp yapılan bir dil olabilir. Konuşulan ortam ve kuşaklara göre, konuşan kitleyi dilin zenginliği veya yoksulluğu sözkonusu kitlenin kültürel görünümü hakkında bizlere fikir vermektedir.

Baden Türk Aile Birlikleri Dernekleri Federasyonu Başkanı Nihat Kaya, dilin “bir ulusun değer yargılarını, duyarlılıklarını, önceliklerini ve farklılıklarını özünde taşıdığını” belirterek, Türkçe'nin kendilerini Türk hissetmelerini sağlayan en önemli faktör olduğunu ve kültürel değerleri kuşaktan kuşağa aktaran bir araç olduğunu vurgulamaktadır.⁶

Almanya'da dışlayıcı bir etno-kültürel ulusçuluk hakim durumdadır. Bu hakim görüş, aynı zamanda devlet politikasıdır ve göçmenlerin dil ve dinleri başta olmak üzere kültürel değerlerini tehdit olarak görmektedir. Müslüman göçmenler ile devletler arasındaki kimlik pazarlığı Fransa'da din, Almanya'da ise dil merkezli yürümektedir.⁷ Bu sebeple Almanya, uyum ve entegrasyon için göçmenlerin ana dillerini sistemli ve düzenli olarak konuşmaları ve öğrenmelerini desteklememekte, zaman içinde azalarak ortadan kalkmasına zemin hazırlanmaktadır.

Almanya'ya göçenler sadece bedenlerini değil, din, dil, gelenek gibi kültürel değerlerini de götürmektedirler. 2005'te yürürlüğe giren Göç Yasasını çıkarıncaya kadar göç ülkesi olduğu gerçeğini kabullenmeyen Almanya, yaklaşık 50 yıldır birlikte yaşadığı göçmenleri “yabancı” statüsüne tabi tutmaktadır. Türkler ve diğer yabancılar “Alman ırkının saflığını bozar” inancıyla dışlanmakta, Avrupa'nın en sıkı vatandaşlık kanunlarıyla bu dışlanma anayasal bir zemine de oturtulmaktadır.⁸ Anayasasındaki katı etnik kimlik ve kan bağı vurgusundan dolayı çok kültürlülüğe mesafeli duran Almanya, vatandaşlığına geçsin veya geçmesin, yıllardır aynı topraklarda birlikte yaşadığı Türkiye kökenlilerin ana dillerini resmi okullarda öğrenme ve geliştirmelerinin önünü kesmektedir. Almanya Türk Toplumları Başkanı Kenan Kolat'a göre

⁶ Nihat Kaya, *Türk Dili ve Türk Kimliği, Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum Sempozyumu Kitabı*, Ankara, Orion Kitabevi, 2009, Sayfa: 339-340.

⁷ Riva Kastoryano, *Kimlik Pazarlığı*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, S. 12.

⁸ Talip Küçükcan, *Almanya'da Türkler, Kimlik Arayışları ve İslam, Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum Sempozyumu Kitabı*, Ankara, Orion Kitabevi, 2009, Sayfa: 303-310, S. 305.

“Alman okul sistemi diğer dilleri ve kültürleri temelden reddetmekte ve küçümsemektedir. Asıl sorun saygı eksikliği, yok sayma, kabul etmemedir.”⁹

Aslında dil üzerinde gerek devletler, gerekse Almanya Türklerinin çatışmaları, gelecekteki toplumun inşasında olabildiğince fazla söz sahibi olma iddialarından kaynaklanmaktadır. Çünkü dil toplumdaki en stratejik kurumlardan biridir. Dil, sosyal değişimin, Almanya için ise entegrasyonun en önemli aracıdır. Dil yoksa bir kavramlar sistemi ve düşünce de yoktur. Düşüncenin belirleyicisi dil, dilin belirleyicisi ise toplumdur. İnsan gerçekliğe dili kullanmaksızın adapte olamaz. Reel dünya büyük ölçüde bilinçsiz bir biçimde dil alışkanlıkları üzerine inşa edilir.¹⁰

Almanlar, kendi uluslarını Almanca'ya verdikleri önemle yarattıkları için, yabancıların almanlaştırılmasının önündeki en büyük engel olarak da göçmenlerin geldikleri ülkelerin dilini konuşmalarını görmektedir. Göçmenlerin kendileri, “dil ve kültür farklılıkları” yüzünden doğrudan “problem” olarak kabul edilmektedir.¹¹

2009 yılı Ocak ayında yayınlanan Berlin Nüfus ve Kalkınma Enstitüsü Raporuna göre, Türklerin uyumunu engelleyen iki temel faktör vardır. Birincisi Türk kültürünün Almanya kültüründen uzak olması, ikinci faktör ise Türklerin eğitimde başarısız olmalarıdır. Bunun nedeni ise Almancayı bilmemeleri-az bilmeleri olarak belirtilmiştir.¹²

Almanya Türklerinin kültürel kimliklerinden hareketle getirdikleri “dil” eksenli talepleri, yalnızca demokratik yönetimin temeli olarak görülen “farklılık hakkı” doğrultusunda değerlendirilmesi gerekirken,¹³ Almanya kendi vatandaşlığına geçsin veya geçmesin, kesinlikle “farklı olma hakkı”nı tanımamaktadır.

Ancak, göçmenlerin ve azınlıkların çeşitli sivil örgütlenmeler ile birlikte dil üzerinden devletlere yaptıkları baskılar, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Almanya'nın da değişen şartlara uygun yeni bir ulusal kimlik veya siyasi kimlik tanımlamasını zorunlu kılmaktadır.

⁹ Tolga Korkut, *Almanya'da Ana dili Eğitimi Erdoğan'ın Bildiği Gibi Değil*, 11.04.2008, [http://bianet.org/bianet/azinliklar/106278-almanyada-ana dili-egitimi-erdoganin-bildigi-gibi-degil](http://bianet.org/bianet/azinliklar/106278-almanyada-ana-dili-egitimi-erdoganin-bildigi-gibi-degil) 22.06.2010'da girildi.

¹⁰ Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat*, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, İkinci Baskı, 2007.

¹¹ Alacacıoğlu, *Almanya'nın Göçmenlere Yönelik Yabancı ve Uyum Politikalar*, S. 301.

¹² Alacacıoğlu, *Almanya'nın Göçmenlere Yönelik Yabancı ve Uyum Politikalar*, S. 299.

¹³ Kastoryano, *Kimlik Pazarlığı*, S. 13.

Almanya resmi kimliğin tanınmasını talep ederken, ülkedeki diğer göçmen ve azınlık toplulukları gibi Türk toplumu da dil merkezli kimliklerinin tanınmasını ve farklılıklarının meşru görülmesini talep etmektedirler. Bu süreçte Almanya devletinden beklenen Türk toplumunun ana dili konusundaki taleplerine duygusal tepkiler vererek kulak tıkaması değil, ülke demokrasisinin bir göstergesi olarak hoşgörü eşliğini yükseltmesidir.

Kent sosyolojisi ve göç üzerine çalışmaları ile tanınan Riva Kastoryano, Almanya'daki Türkler gibi azınlık konumundaki topluluklar ile devletler arasındaki bu “kültür/din veya dil” temelli çatışmayı “kimlik pazarlığı” olarak tanımlamaktadır. Kastoryano'ya göre bu pazarlık, kültürel çeşitliliğe sahip devletlerde cemaatlere özgü kurumlar/STK'lar ile ulusal kurumlar arasındaki bir denge arama yöntemidir.¹⁴

Almanya'daki okullarda Türk çocuklarına ana dili dersi olarak Türkçe dersi verilmemesi; din derslerinin de Türkçe yerine Almanca verilmesi, Türkler için hayati önem taşıyan dil-din, din-kültür ilişkisinin kopması riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu ilişkilerin kopması sonraki kuşaklarda etnisitenin de ortadan kalkmasını, bir “polonyalılaşma”¹⁵ durumu ile karşı karşıya kalınmasını beraberinde getirmektedir.

Polonyalılaşma durumu Türkler için bir “asimilasyon” olarak algılanırken, Alman yetkililer tarafından “entegrasyon/uyum” olarak sunulmaktadır. Hatta Polonyalılar örneğinde olduğu gibi “entegrasyonun başarıyla

¹⁴ Kastoryano, *Kimlik Pazarlığı*, S. 13-14.

¹⁵ Polonyalılaştırma kavramı, Almanya'nın “uyum” adı altında uygulamış olduğu politikaları “asimilasyon” olarak değerlendirenler tarafından eleştirel manada kullanılmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında Almanya'nın Ruhr Bölgesine göç eden Polonyalılara başarı ile uygulanmış bir asimilasyon politikasıdır. Polonyalılar daha ikinci nesilde isimlerini Vestfalya aksanı ile söylemeye başlamışlardır. (Recep Karagöz, *Almanya'da Entegrasyon ve Çok Kültürlülük Tartışmaları*, Star Gazetesi, 18 Şubat 2008) Bu politika şu şekilde uygulanmıştır (Alacacıoğlu, *Almanya'nın Göçmenlere Yönelik Yabancı ve Uyum Politikaları*, S. 300): Polonyalı göçmen işçiler Alman dilini öğrenmedikleri, Alman toplumuna uyum sağlamak istemedikleri, Alman kültürünü polonyalılaştırdıkları ve devamlı kendi içlerine kapalı yaşadıkları konusunda eleştirilmişlerdir. Polonyalı göçmenlerin asimilasyonuna yönelik kanunlar yapılmış, polisiye ve politik tedbirlerle baskı altına alınmışlardır. Polonyalı göçmenlerin çocuklarına yönelik olarak okullarda özel sınıflar oluşturulmuş, bu sınıflarda “Alman gibi düşünmek, hissetmek, konuşmak” için eğitimler verilmiştir. Polonyalı işçilerin gittikleri kiliselerde Lehçe vaaz yasaklanmıştır. Sistematik biçimde uygulanan bu politika sonuç vermiş ve 50 yıl içinde Polonyalı göçmenlerin asimilasyon süreci tamamlanmıştır.

sonuçlandırılabilmesi ve başarılı bir model olarak kalması için bu konuda Türkiye’den daha güçlü destek” beklenmektedir.¹⁶

Kimliklerin pazarlığı, devletle etnik STK’lar arasındaki güveni tesis etmenin bir biçimidir. STK’lar kültürel farklılıkların tanınması talebiyle, eşitlik ilkesi temelinde, her türlü ayrımcılığa karşı mücadele vermekte, bu hakları için ülkedeki resmi kurumlara ve siyasete dahil olmak istemektedirler. Almanya için zor görünmekle birlikte, farklılıkların resmi kurumlara yerleşmesi, demokrasi seviyesini gösteren çok kültürlülüğe hoşgörü ile yaklaşabilmenin ve evrensel ulus-devlet idealini korumanın bir yolu olarak kabul edilmelidir.

Almanya’da Türkçe Konuşma Ortamları

1980’de F. Almanya Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türklerin sadece yüzde 3,7’si Almanca’sının “çok iyi” olduğunu ifade etmiştir. 1995’te bu oran 17,5’e yükselmiştir. İkinci ve üçüncü kuşakların Almanca bilgileri birinci kuşaktan çok yüksek olmakla birlikte, genel olarak diğer göçmen grupları ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır.¹⁷ Bir diğer sonuç ise, Türklerin yüzde 29,5’nin hiç Almanca bilmediklerini, buna rağmen sadece yüzde 13,5’nin Almanca öğrenmek için kursa gittiğini ortaya koymuştur.¹⁸

Hem Alman Devleti, hem de birinci kuşak Türkler kendilerini “misafir” kabul ettikleri için Almanca öğretme ve/veya öğrenme konusu Almanya Türkleri birinci gündem maddesi olmamıştır. Sözleşmeleri uzatılarak oturumları mümkün olan bu kuşak, geri dönmeye odaklandıkları için Almanca öğrenmek gibi bir çabaya girişmemişlerdir. Günümüze gelindiğinde ise birinci kuşağın ezici bir çoğunluğu hala Almanca bilmemekle birlikte, öğrenmelerine de gerek kalmamıştır. Almanya’nın en ücra köşelerinde bile artık Türk’e rastlamak mümkün hale gelmiştir. Büyük kentlerde ise “Küçük İstanbul” denilecek kadar büyük Türk yoğun mahalleler oluşmuştur. Buralarda neredeyse Almanca’ya hiç ihtiyacı duymadan yaşamak mümkündür.

¹⁶ Wilhelm Staudacher, *Almanya’daki Türkler*, 49. KAV Tartışma Forumu, Ankara, 31.3.2004 http://www.kas.de/proj/home/home/44/12/webseite_id-2481/index.html S.4-5 20.07.2010’da bağlandı.

¹⁷ Gündüz Vassaf, *Daha Sesimizi Duyuramadık, Almanya’da Türk İşçi Çocukları*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, S. 45.

¹⁸ Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, S. 183.

Türkiye kökenlilerin nüfusunun 2,8 milyonu aşması, uzun süredir belli bir sosyal çevrede yaşıyor olmaları, etnik işyerlerinin çokluğu, sosyal kurumlardaki Türk çalışanlar, çocuk yuvaları ve yerel otoritelerdeki tanıdıklar sadece Türkçe konuşarak bütün iş ve işlemlerin yürütülmesine olanak vermektedir¹⁹

2007 yılında Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yapılan bir araştırmaya göre, Türkler aile ve arkadaş ilişkilerinde yüzde 84,5 gibi büyük bir çoğunlukla Türkçe konuşmaktadırlar. Günlük iletişimlerinde ise Türkçe kullanımı yüzde 63,3 gibi yine yüksek bir orandadır.²⁰ Ancak birinci ve ikinci kuşak Türklerin bu oranı yükselttiği, üçüncü kuşak Türklerin ise bu ortamlarda Türkçe konuşmakla birlikte konuştukları Türkçe'nin dilbilgisi yönünden kurallı ve anlamlı bir Türkçe olmadığı gözönüne alınmalıdır.

Dil, sosyal entegrasyonun en temel araçlarından biridir. Dil yeteneğinden yoksunluk doğal olarak Türk olmayan kesimlerle olan ilişkiyi de sınırlandırmıştır. Almanca bilmeyen birinci kuşağın, Almanlarla veya diğer göçmen gruplarıyla ilişkileri en alt düzeyde kalmıştır.

Kullanılan dilin Türkçe ağırlıklı olması, Türklerin iletişim ortamlarının özellikle Türkler'den oluştuğunu göstermektedir. Bu durum, ilk kez sosyolog Wilhelm Heitmeyer tarafından 1996 yılında ortaya atılan bir toplumsal organizasyon biçimi olan "paralel toplum" paradoksu ile de izah edilebilir.²¹ Alman toplumu içinde olduğu halde, kimilerine göre entegrasyon, kimilerine göre asimilasyona karşı direniş noktaları ve bariyerler olarak nitelendirilebilecek Türklerin yoğun olarak yaşadığı mahalleler, ev sahibi baskın kültür karşısında kendi kültürlerini koruma ve yaşatma düşüncesiyle, özellikle birinci ve ikinci kuşak Türk göçmenler tarafından, yaşam alanı olarak tercih edilmektedir. Bu "etnik oyuk"²² bireylere kendi ana dillerini rahatça konuşma, örf ve adetlerini yaşama fırsatı sunmaktadır. Paralel yaşam tarzı bir taraftan bireylerin kendi

¹⁹ Vassaf, *Daha Sesimizi Duyuramadık*, S.46.

²⁰ Mustafa Yağbasan, *Kültürlerarası İletişim Bağlamında Almanya'daki Türklerin İletişimsel Ortamlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 2, Sayfa: 309-332, S. 324.

²¹ Yağbasan, *Almanya'daki Türklerin İletişimsel Ortamlarının Belirlenmesi*, S. 316.

²² Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç*, S. 206.

tercihleri olarak karşımıza çıkarken, Alman devleti için ise uyumun önündeki en önemli engel olarak görülmektedir.²³

Konrad Adenauer Vakfı Genel Sekreteri Staudacher, Türklerin, kendilerine komple bir Türk altyapısı oluşturarak büyük Türk mahalleleri oluşturmalarını, böylece boş zamanlarında bile tamamen Türkçe konuşmalarını “Küçük İstanbul”un olumsuz tarafı olarak görmekte ve uyumun önündeki en büyük engellerden birinin bu getto tipi yaşam tarzı olduğunu söylemektedir.²⁴ Staudacher, uyumun önündeki engelin sadece dil sorunu olmadığını, Türklerin bilinçli olarak kendilerini hakim toplumdaki soyutladıklarını, geleneksel değerlerini ve yaşam tarzlarını “olmayacak yerlerde muhafaza etmeye çalıştıklarını” iddia etmektedir. Staudacher’e göre gettoların oluşmasına kararlılıkla karşı koyulmalıdır. Çünkü buralar “çok kültürlü bir toplumun zıddı ve öncelikle bir güvenlik sorunudur.”

Halbuki Almanya’da gerçek anlamda Türk gettosu yoktur. Ancak Türklerin yoğun olarak yaşadıkları mahalleler vardır. Bu mahallelerde de diğer sosyal alt kümeler ve etnik kimliklerle birlikte yaşanmaktadır. Buraların tercih edilme sebebi ise büyük ölçüde, akraba ve arkadaşlara yakın oturma, kültürel ürünlere daha kolay ulaşma ve hayatın daha ekonomik olmasıdır.

Üçüncü kuşakta ise durum değişmektedir. 18-29 yaş arası Türk göçmenlerin yüzde 90’dan fazlası Almanlarla ilişki içindedir.²⁵ Üçüncü kuşak Türkçe’den daha iyi Almanca konuşmakta, Türklerden daha fazla Alman arkadaş ortamlarında bulunmaktadır. Alman dilinin kazanılması (ve/veya Türkçe’nin kaybedilmesiyle) Alman toplumu ile entegrasyon sağlanmış, ancak Türk toplumu ve ailesiyle barışık olmayan, çatışma içinde olan yeni bir kuşak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Halen Almanya’da ikamet eden Türklerin yüzde 80’i 10 yıldan daha fazla süredir Almanya’da yaşamaktadır. Yüzde 26’sı ise Almanya doğumludur. Almanya’da doğanlar başta olmak üzere, Almanya’da kalma süresi uzadıkça

²³ Benzer paralel yaşam tarzı Brezilya’da yaşayan Almanlar’ın oluşturdukları “germantown”larda da görülmektedir. Yağbasan, *Almanya’daki Türklerin İletişimsel Ortamlarının Belirlenmesi*, S. 329.

²⁴ Staudacher, *Almanya’daki Türkler*, S. 3.

²⁵ Faruk Şen, *Almanya’daki Türkler – Entegrasyon ve Gettolaşma*, Medya Merceğinde Almanya ve Türkiye, 18-20 Mayıs 2006 20. Alman-Türk Gazeteciler Seminer Kitabı, Ankara, Konrad-Adenauer-Stiftung Yayınları, S. 121-131.

vatana bağlılık noktasında tercihler de değişmeye başlamaktadır. Konrad Adenauer Stiftung'un yaptığı bir ankete katılanların yüzde 66'sı Türkiye'ye bağlılık duyduğunu ifade ederken, yüzde 49'u Almanya'ya bağlılık duyduğunu ifade etmiştir.²⁶ Bu duygusal bağ kültürel bir benimsemeyi ve dolayısıyla dile olan ilgi ve yakınlaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Üçüncü Kuşakta Türkçe

Alman toplumuna entegrasyonun temeli olarak görülen Almanca, doğal olarak ilk kuşakta çok düşük düzeyde iken, son kuşaklarda Türkçe'den daha iyi bilinen bir duruma gelmiştir. Almanya'da kalış süresi uzadıkça Almanca bilme düzeyi artmakta ve Türkçe bilme düzeyi azalmaktadır. Almanya doğumluların Türkçe düzeyleri ise, Türkiye doğumlu genç kuşaklara göre anlamlı derecede düşük kalmaktadır.²⁷

2004 yılında üçüncü kuşak üzerinde yapılan bir alan çalışmasında gençlerin dil ile ilgili durumları araştırılmıştır. "Bulunulan ortamlarda konuşulan dil" başlığı altında "aile içinde", "arkadaş arasında", "sokakta ve alışverişte", "dinlenen müzikte" ve "takip edilen medyadaki dil" beş farklı ortamda konuşulan dilin Türkçe mi Almanca mı olduğu ölçülmeye çalışılmıştır.²⁸ Sonuçlar üçüncü kuşak gençlerin iletişim ortamlarında babalarından ve dedelerinden daha yüksek oranda Almanca konuştuklarını ortaya koymaktadır. Mesela "sadece Türkçe" diyenlerin oranı aile içinde yüzde 35,2, arkadaşlar arasında yüzde 4,1, sokakta ve alışverişte yüzde 5,6, dinlenen müzikte yüzde 25,2, takip edilen medyada yüzde 13,3'te kalmaktadır. Özellikle arkadaşlar arasında ve sokakta Almanca konuşma oranı oldukça yüksektir. Arkadaşlar arasında "genellikle Almanca" ve "tamamen Almanca" konuşanların oranı yüzde 27,4 olarak tespit edilirken, sokakta ve alışverişte kullanılan dile bakıldığında bu oran yüzde 51,9'a yükselmektedir. Sonuçlarda en dikkat çeken husus "sadece Türkçe" veya "sadece Almanca"yı tercih edenlerin oranlarının düşük olmasıdır. Üçüncü kuşak gençlerin çok büyük bir çoğunluğu her iki dili de iletişim ortamlarında

²⁶ Staudacher, *Almanya'daki Türkler*, S. 2.

²⁷ Adnan Kulaksızoğlu, *Almanya'daki Üçüncü Kuşak Türk Gençlerinin Türkçe ve Almanca Bilme Seviyelerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi ve Eğitim Sorunlarının Tartışılması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 23, 2008, Sayfa: 1-6, S. 3.

²⁸ Yusuf Adıgüzel, *Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü*, Almanya/ Köln Örneği, Doktora Tezi, 2004, S. 161-164.

kullanmaktadır. Dildeki değişim ekseninde toplumsal yapıya bakıldığında çift dilli bir kuşağın yetişmekte olduğu ve bu kuşağın büyük oranda kültür adacıklarında yaşamadığı görülmektedir.

Feridun Zaimoğlu Kanak-Sprak adlı kitabında Türk gençlerinin konuşma ve yazı dilinde Almanca Türkçe karışımı kendilerine özgün bir dil kullandıklarını belirtmektedir.²⁹ Üçüncü kuşakta Türkçe kullanımı azalmakta, kullanılan Türkçe de Almanca ile karışık, yeni, karma bir dil (crole language) halini almaktadır.

Hüseyin Salihoğlu, 1999 yılında kendisi ile yapılan bir söyleşide, ikinci ve üçüncü kuşak gençlerin kullandıkları dilin Türkiye Türkçesinden ayrı tutulması gerektiğini belirterek, bunun olsa olsa yeni bir dilin habercisi olarak algılanabilecek "Turkmanca" olarak adlandırılabileceğini söylemektedir.³⁰

Bu dil tam anlamıyla kültürel alışma örnek gösterilebilecek, senkretik kültür kuramına karşılık gelmektedir. Bu yaklaşım diyasporik kültürlerin bu özelliklerini "yozlaşma" veya "ana dilin bozulması" olarak değil, zenginlik ve yaratıcılık olarak görmektedir.³¹

Norveçli Antropolog Fredrik Barth tarafından geliştirilen "Senkretik kültür nosyonu" yaklaşımı, etnisiteyi bir muhafazakarlık göstergesi veya sadece psikolojik ölçekte aidiyet hissine kadar indirgenebilen bir unsur olarak değerlendirmez. Göç konusundaki çalışmaları ile tanınan Ayhan Kaya da Feridun Zaimoğlu ve Gündüz Vassaf gibi Barthçı bir yaklaşımla Almanya'daki üçüncü kuşak Türk gençliğinin kullandığı yeni dilin bir yozlaşma değil, bir zenginleşme olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım Türk çocuklarının "arada kalmış", "dejenere olmuş", "kayıp kuşak" gibi ön yargılı tanımlanmasını reddederek, oluşturulan yeni dilin ve kültürel kimliğin "zengin bir kültürel alışım" (cultural brikolaj) olduğunu savunur.³²

²⁹ Ayhan Kaya, *Modern Kültür Kavramı Işığında Gündüz Vassaf, Daha Sesimizi Duyuramadık Kitabı İçinde*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, Sayfa: 1-21, S.9.

³⁰ Mustafa Çakır, *Almanya'daki Çok Kültürlü Ortamlarda Türkçenin Ana dili Olarak Kullanımı*, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl-Sayı 2002-2003, Sayfa: 39-58, S. 41.

³¹ Kaya, *Modern Kültür Kavramı Işığında Gündüz Vassaf*, S. 9.

³² Ayhan Kaya, *Berlin'deki Küçük İstanbul, Diasporada Kimliğin Oluşumu*, Bükre Yayınları, İstanbul, 2000, S. 28; Kaya, *Modern Kültür Kavramı Işığında Gündüz Vassaf*, S. 14-15.

Kapalı bir çevrede, tekdüze yaşama bağlı olarak, Türkçe'nin iletişim dili olarak yeterince ve etkin olarak kullanılamaması yeni kuşakların kurallara uygun bir Türkçe öğrenebilmesini engellemektedir. Bunun sonucunda yarı dillilik gibi bir tehlike ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yarı dillilik ise ancak dilsizlik olarak tanımlanabilir.³³ Yarı dillilik veya dilsizlik ise bireyin ruhsal dünyasını ve sonrasında tüm eğitim hayatını etkileyecek olumsuz sonuçların habercisi olarak değerlendirilmektedir.

Üçüncü kuşak gençlerin karışık bir dil kullanmaları üç nedene bağlanmaktadır.³⁴ Birincisi her iki dile de hakim olamamaları nedeniyle iki dili birleştirmeleri (fusion), ikincisi dış etkenlere bağlı olarak iki dile de eş düzeyde hakim olan kişinin konuşulan konu, ortam ve kişiye göre bir dilden diğerine geçmesi (code-switching) ve son olarak düzenek değiştirme (code-mixing) olarak nitelenen gençlerin sistematik bir yapı içinde dil kullanımı sırasında bazı eksikliklerin ortaya çıktığını görerek diğer dildeki becerisi ile bu eksikliği gidermesidir. Düzenek değiştirme genellikle Türkçe konuşmakta zorlanan çocukların, tıkanıklıkları yerlerde Almanca'ya geçmesi şeklinde kendini göstermektedir.

Duisburg- Essen Üniversitesi'ndeki Turkistik Bölümü'nde okutulan Kültür Çalışmaları dersi üzerinden üniversitede okuyan Türk öğrenciler üzerine bir araştırma yapan Berin Uyar'a göre gençlerin Almanca Türkçe karışımı bir dil kullanmalarının sebebi her iki dilde de yetersiz olmalarıdır. Almanya'da doğmuş ve/veya büyümüş burada Üniversite eğitimi alan Türk öğrencilerin dil yeterlilik düzeyi her iki dilde de düşüktür. Bu öğrenciler, ne Türkçe'ye ne de Almanca'ya tam hakim olamadıkları için "sınırlı ikidilli" olma özelliği taşımaktadırlar.³⁵ Sağlıklı bir ortamda Türkçe öğrenme imkanı bulamayan, Almanya'daki okullarda verilen ana dili derslerine de yeterince katılmayan veya katılsa bile yeterli faydayı göremeyen bu öğrenciler, Almanca'yı da ancak ilkokula başladıktan sonra düzenli olarak öğrenebilmektedirler.

Berin Uyar, üniversitedeki Türk öğrencilerin Almanca düzeylerinin daha yüksek olduğunu gözlemlemiştir. Bu durum Türkçe öğrenme ve konuşma ortamlarının çok sınırlı olmasından, Almanca'nın ise daha yaygın bir şekilde kullanılıyor

³³ Çakır, *Türkçenin Ana dili Olarak Kullanımı*, S.42.

³⁴ Çakır, *Türkçenin Ana dili Olarak Kullanımı*, S. 42-43.

³⁵ Berin Uyar, *Eyleme ve Üretime Dayalı Karşılaştırmalı Kültür Çalışmaları Dersi*. Tömer, 7. Dünya'da Türkçe Öğretimi Sempozyumu, 3-4 Mayıs 2007 sayfa: 45-57, S. 47.

olmasından kaynaklanmaktadır. Türkçe, sadece aile içinde veya Türklerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerde daha fazla kullanılırken, kullanılan Türkçe düzenli ve kurallı olmaktan uzak ve onlarca kelime ile sınırlıdır. Türk gençleri, Almanca'yı ise sadece gündelik hayatta değil, bilimsel hayatta ve sosyal, politik, ekonomik, kültürel alanlarda da kullandığı için daha fazla kelime ile konuşmaktadırlar. Böylece gençler arasında Almanca güçlü, Türkçe zayıf kalmaktadır. Bu sebeple konuşurken Almanca'dan Türkçe'ye daha fazla kelime almaktadırlar.³⁶

11 yaşındaki Gymnasium öğrencisi Melinda Tenger'in ifadeleri Almanya'daki bir çok gencin dil durumuna açıklık getirmesi bakımından önemlidir: "Bana Almanca konuşmak daha kolay geliyor. Çünkü çevrem hep Almanlarla dolu. Oturduğumuz bölgede Türk fazla yok. Benim sadece 3-4 tane Türk arkadaşım var. Okulda zaten hep Almanca konuşuyoruz. Okuldaki Türkçe dersinde öğretmenle Türkçe konuşuyoruz. Ama arkadaşlarla daha çok Almanca konuşuyoruz. Türkçe konuşurken ya da dinlerken anlamını bilmediğimiz çok kelime çıkıyor. Hemen onun Almanca'sını söylüyoruz. Aynı cümlede hem Türkçe, hem Almanca kelimeler oluyor. Aile içinde daha çok Türkçe konuşuyoruz. Ben sizinle bu konuşmayı yapacak kadar Türkçe biliyorsam ailede Türkçe konuşulduğu içindir."³⁷

Türkçe'nin günlük hayat içinde öğrenilmesi ve kullanılması sürecinde en büyük etken aile, sosyal çevre ve medyadır. Gençlerin konuştuıkları dil, giderek Türk argosu ve Almanca Türkçe karışımı ile ortaya çıkan karma bir dile doğru evrilirken, bu sürece ebeveynlerin aile içinde Türkiye'den geldikleri yörenin dilleri ile konuşmaları ve Almanya'dan izlenebilen Türk Televizyonlarının da katkısı büyüktür.³⁸

Üçüncü kuşak gençlerden Türkçesi göreceli düzgün olan 17 yaşında Berufskollege öğrencisi Cemal Cankatar, Türkçe'sinin düzgün olmasının nedenini şu şekilde izah ediyor: "Hep Türk televizyon kanallarını izliyorum. Dernekte filan da Türkçe konuşuyoruz. Okul dışı zamanlarımda hep Türkçe konuşuyorum. Ailede zaten tamamen Türkçe konuşuluyor." 19 yaşında bir Gymnasium öğrencisi olan Kürşat Bahadır, aile içinde iki dilin birlikte

³⁶ Uyar, *Karşılaştırmalı Kültür Çalışmaları Dersi*, S. 47.

³⁷ Adıgüzel, *Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Demeklerinin Rolü*, S.161.

³⁸ Çakır, *Türkçenin Ana dili Olarak Kullanımı*, S.40.

konuşulduğunu söylüyor: “Annem ve babamla Türkçe konuşuyoruz. Ablamla bazen Türkçe, bazen Almanca konuşuyoruz. Konuşurken bazı kelimelerin Türkçesi aklıma gelmiyor.”³⁹

Gençlerin aile içinde konuştıkları dil ağırlıklı olarak Türkçe’dir. Tamamen Türkçe ve genellikle Türkçe diyenlerin oranı yüzde 64,5’e ulaşmaktadır. İki dil birlikte diyenlerin oranı ise yüzde 30’dur. Aile içinde hiç Türkçe konuşmadığını söyleyenlerin oranı sadece yüzde 1,1 olarak bulunmuştur. Gençlerin arkadaşlarıyla konuştıkları dilin yüzde 57 oranında “iki dil birlikte”, yüzde 10 oranında “Tamamen Almanca” olması büyük oranda Almanlarla arkadaşlık yaptıklarını göstermektedir.⁴⁰

Günlük iletişim dili olarak ağırlıklı olarak Almanca konuşan gençlere sorulan “neden Türkçe konuşmuyorsunuz?” sorusuna alınan cevap genellikle, Türkçe’yi akıcı olarak konuşamadıkları, Türkçe konuşurken bazı sözcükleri hatırlayamadıkları, doğal olarak onların yerine Almanca sözcükler kullandıkları şeklindedir.⁴¹ Gençlerin gayri ihtiyari, başka bir deyişle günlük yaşamın getirdiği dil güçlüğüne aşmak için kullandıkları bu düzenek değiştirme (code-switching) tarzı artık üçüncü kuşak için normal bir konuşma dili haline gelmiştir.

Gençlerin tercih ettiği medya dili de “çift dilli”dir. Son yıllarda uydu teknolojisi, internet ve çanak antenlerin yaygınlaşmasıyla Türk televizyon ve radyoları daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Popüler yerli dizilerin artması, yarışma programları, “Pop Star” gibi programlar gençlerin Türk televizyonlarına olan ilgisini artırmıştır.

Almanya Türkleri’nin Ana Dili Mücadelesi

Ana dili, bireyin doğumundan 6 yaşına gelinceye kadar öğrendiği, kendini ifade edebildiği, duygu ve düşüncelerini aktarabildiği bir dildir. Ana dili eğitimi 6 yaşına kadar tamamlanmaktadır. Bu yaştan sonra bu dilin gelişmesi ile ilgilenilmektedir. Yabancı dil ise, ana dili öğrendikten sonra o dilden faydalanarak öğrenilen ikinci bir dildir.⁴²

³⁹ Adıgüzel, Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Demeklerinin Rolü, S.162.

⁴⁰ Adıgüzel, Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Demeklerinin Rolü, S.162.

⁴¹ Çakır, *Türkçenin Ana dili Olarak Kullanımı*, S. 40.

⁴² Erkan Türkoğlu, *Türkçe’nin Geleceği Paneli*, DİTİB, 25.01.2008 www.ditib.de, 15.07.2010’da girildi.

Ana dili veya yabancı dil olarak, Türkçe veya Almanca, dil sorunu Almanya Türklerinin için en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Dilin kurallı ve düzgün biçimde öğrenilebilmesi Almanya’da çocuklar erken yaşlardan itibaren okul öncesi eğitime anaokullarında (Kindergarten) başlamaktadırlar. Almanya’da 3-6 yaş arası çocukların yaklaşık olarak yüzde 90’ı genellikle kiliseler ve belediyeler tarafından açılan bu anaokullarına devam etmektedir.⁴³ Kiliselere bağlı anaokullarında göçmen kökenli çocukların dil, kültür ve inançlarına yer verilmemesi ve belediyelere ait anaokullarında ise doğrudan hristiyanlık kültürü eksenli çalışılması sebebiyle Türk ailelerin önemli bir kısmı çocuklarını bu okullara göndermek istememektedir. Ayrıca çoğunlukla ev hanımı olan Türk kadınları ilkökul yaşına kadar çocuklarını kendileri yetiştirmeyi tercih edebilmektedirler. Çocukların anaokullarına gitmemeleri veya geç başlamaları, Almanca’yı düzgün öğrenmelerinin önündeki önemli bir engel olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴ Ancak, ister anaokullarına gitsin, ister ailelerinin yanında büyüsün üçüncü nesil Türk gençlerinin Türkçe dil seviyeleri Almanca’larından daha düşük düzeyde kalmaktadır.

Göçmenlerin, Alman toplumu ile uyum sağlamasında yeni kuşakların ana dillerini iyi öğrenip öğrenmemelerinin nasıl bir etki yaptığı da ayrı bir tartışma konusudur. Bazı uzmanlara göre çocuklar küçük yaştan itibaren bir Alman gibi yetiştirilmesi gerekirken, kimileri bunun sağlıksız sonuçlar vereceğini, çocukların ana dili ve kültürü ile ilişkilerinin sürdürülmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Ana dili ile ilgili ilişkinin düzeyi tartışmaların uç noktasını oluşturmaktadır. Bir görüş sadece ailesiyle ilişki kuracak kadar Türkçe bilmesinin yeterli olduğunu savunurken, bir diğer görüş, ana dillerinin azami düzeyde öğretilmesinin sosyalleşme sürecine daha olumlu katkı yapacağını söylemektedir.⁴⁵

Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) Genel Merkezi tarafından 2008 yılında Köln’de düzenlenen “Türkçe’nin Geleceği” konulu panelde konuşan Köln Üniversitesi Türkçe Öğretim Üyesi Erkan Türkoğlu, dil konusunun Türklerin Almanya’ya gelmesiyle başlamış ve hala devam eden bir sorun olduğunu vurgulamaktadır. Türkoğlu’na göre Türkçe’ye Almanya’da hak ettiği

⁴³ *Alman ve Türk Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması*, www.karlsruhe-meb.de, 20.07.2010’da girildi.

⁴⁴ Kulaksızoğlu, *Almanya’daki Üçüncü Kuşak Türk Gençlerinin Türkçe ve Almanca Bilme Seviyeleri*, S. 3.

⁴⁵ Vassaf, *Daha Sesimizi Duyuramadık*, S. 187.

değerin verilmesi Türkçe'nin kurumsallaşmasından geçmektedir. Bunun için ise Türkçe için uzun vadeli planlar yapan kurumlar oluşturulmalıdır.⁴⁶ Türkçe'nin kurumsallaşmasına katkı sağlayacak bir örnek olarak Duisburg-Essen Üniversitesi Turkistik Bölümü gösterilebilir. Bu bölümde 1995 yılından bu yana Almanya için Türkçe öğretmenleri yetiştirilmekte, mezunlar kendi ana dillerini Almanya'da "ana dili" dersi olarak öğretmektedir.⁴⁷

Federal Almanya Göç ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Maria Böhmer tarafından açıklanan 8. Uyum Raporu'na göre, yabancı öğrenciler arasında dil/Almanca konusunda geçmiş yıllarla mukayese edildiğinde ilerleme olmasına rağmen genel durum hala iç açıcı değildir. Göçmenlere eşit hak ve fırsat verilmemektedir. Bunun en önemli nedeni de çocuklara erken yaşta Almanca öğretilmemesidir.⁴⁸

Her eyalet ana dili konusunda farklı sistemler uygulamakla birlikte, Almanya'da 1976 yılından beri Türkiye ile imzalanan kültür anlaşmaları çerçevesinde Türkçe ve Türk Kültürü dersleri verilmektedir.⁴⁹ Bu derslerdeki öğretmen ihtiyacı iki şekilde karşılanmaktadır. Biricisi Türk Devleti tarafından atanarak 5 yıllığına gelen pedagojik formasyona sahip resmi öğretmenler, ikincisi ise, Türkiye'den Almanya'ya çeşitli nedenlerle gelen, formasyonu öğretmenlik olmadığı halde Eyalet yetkilileri tarafından tayin edilen "Mahalli Atanan Öğretmenler"dir.

TC Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre, Almanya'da 24 bini üniversitelerde olmak üzere yaklaşık 563 bin Türk öğrenci bulunmaktadır. Türkçe ve Türk Kültürü dersleri veren öğretmen sayısı 1609'dur. Bunlardan 436 tanesi MEB tarafından Türkiye'den gönderilmiş öğretmenlerdir. 1170 tanesi ise mahallen görevlendirilmiş kişilerdir.⁵⁰

Üçüncü kuşak ve sonraki nesillerin gelecekte yaşaması muhtemel kimlik ve uyum sorunları ve Alman eğitim sistemindeki başarı düzeyleri açısından önem

⁴⁶ Türkoğlu, *Türkçe'nin Geleceği Paneli*.

⁴⁷ Uyar, *Karşılaştırmalı Kültür Çalışmaları Dersi*, S. 51.

⁴⁸ 8. Uyum Raporu Almanya Göç ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Maria Böhmer tarafından açıklandı, <http://www.almanyabulteni.de>, 12.07.2010'da girildi.

⁴⁹ Atilla Coşkun, *Almanya Türkçe Derslerini Tartışıyor*, 21.08.2009, <http://www.odatv.com/n.php?n=almanya-turkce-dersleri-tartisiyor-2108091200> 24.06.2010'da girildi.

⁵⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Yurtdışı Eğitim Personeli Rehberi, Personel Görevlendirilen Ülkeler, http://digim.meb.gov.tr/yurtdisigorev/rehber/Rehber_III_almanya.html 24.06.2010'da girildi.

taşıyan Ana dili olarak Türkçe öğrenilmesi konusunda gençlerin ve ailelerin yeterli ilgiyi göstermedikleri söylenebilir.

“Ana Dili Tamamlama Dersi” (MEU-Muttersprache Ergänzung Unterricht) kapsamında verilen Türkçe derslerinin Alman müfredat programına alınmaması nedeniyle Türklerin bu derslere ilgisi ve katılımları son derece düşük düzeyde kalmaktadır. Hessen ve Baden-Württemberg Eyaletlerindeki ilk ve orta dereceli okullardaki kurs statüsünde verilen Türkçe derslerine katılım yüzde 20 civarındadır.⁵¹

Türkler için dil, kültürün ve dinin en önemli taşıyıcılarından biridir. Türk hükümetleri yurtdışında yetişen kuşakların ana dillerini öğrenmelerini ve bu yoldan onlarla kültürel bağlarını pekiştirmek istemiştir.⁵² Bu amaçla Avrupa ülkelerine 500’e yakın öğretmen yollanmıştır. Ancak Türkçe dersleri müfredatın bir parçası olmadığı ve okul notlarını etkilemediği için yeterince ilgi görmemektedir. Ayrıca bu dersler normal okul saatleri dışında ve hafta sonları yapılmakta olduğu için, Türk öğrencilerin arkadaşları gittikten sonra okulda kalıp bu derslere devam etmelerini beklemek de çok fazla iyimserlik olacaktır. Nitekim derslere devamın gittikçe azalması sonucu öğretmen sayıları da hızla düşmektedir. Örnek vermek gerekirse Aşağı Saksonya Eyaleti’nde 1982 yılında 188 olan Türk öğretmen sayısı, 2000’li yıllara gelindiğinde 5’e düşmüştür. Çocuklara ana dili dersi yerine, okul öncesi kurslar verilerek Türkçe dersleri kaldırılmaktadır.⁵³

2004 yılındaki üçüncü kuşak üzerine uygulanan bir anket çalışmasında göre gençlerin yüzde 67,8’inin okullarının normal programında Türkçe ve Türk Kültürü dersi olmasını istedikleri anlaşılmaktadır.⁵⁴ Ancak uygulamada durum farklıdır. Üçüncü kuşak gençlerle yapılan mülakatlarda Türkçe dersine olan ilgisizlik sorgulanmış ve çok çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır. 19 yaşındaki Kürşat Bahadır, okullarında 100’e yakının Türk öğrenci olduğu halde Türkçe dersi olmadığını ifade etmektedir. Bahadır, “Kendi aralarında imza toplayıp isterlerse Türkçe dersi koyulabiliyor. Ama kimse girişimde bulunmadı. ‘Çocukların Almanca’sı zayıflar’ diye anne babaları istemiyor.” demektedir.

⁵¹ Yücel Tuna, *Dil bilinci ve Hessen’de Ana Dil Öğretimi*, 04.06.2010, <http://turkpolitika.com> 28.06.2010’da girildi.; Tufan, *Türkçe Derslerinin Almanya’da Geleceği*.

⁵² Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç*, S. 195.

⁵³ Staudacher, *Almanya’daki Türkler*, S. 6.

⁵⁴ Adıgüzel, *Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Demeklerinin Rolü*, S. 172.

11 yaşındaki Melinda Tenger ise “Türkçe dersine gelmeyenler Türkçe’yi iyi bildikleri için mi gelmiyorlar?” sorusunu şu şekilde cevaplamıştır: Hayır. Bilmiyorlar. Türkçe’nin gerekli olduğunu düşünmüyorlar. ‘Almanya’da yaşıyoruz. Türkçe’yi kiminle konuşmak için öğrenelim?’ diyorlar.⁵⁵

TC Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “Yurt Dışındaki İşçi Çocukları için Türkçe-Türk Kültürü ile Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı” kitabında, milli kültürün önemli bir ögesi olarak, Türkçe öğretilmesinin “Türk çocuklarının buldukları ülkede yaşayan diğer Türklerle dostluk, arkadaşlık kurabilmeleri, her türlü ilişkilerini sürdürebilmeleri” için önemli olduğu ifade edilmiştir.⁵⁶ Türkçe dersinin gayesi anlatılırken özetle, “Türklük şuuru ve Türk kültürü” verilecek ve “Türk gibi düşünmeleri sağlanacaktır” denilmektedir.

Almanya’daki Türk çocuklarının ana dillerini yeterince bilmemeleri bir taraftan okuldaki başarı durumlarını etkilerken, öte yandan kimlik ve kişilik problemlerine yol açmaktadır. OECD tarafından yapılan PISA araştırmasına göre Almanya’daki öğrencilerin diğer Avrupa ülkelerindekilerden daha başarısız bulunmasını Almanlar, göçmen çocuklarının başarı düzeylerinin düşüklüğüne bağlamıştır. Bu ithamlara karşı 2 Şubat 2002 tarihinde ortak bir basın açıklaması yapan Almanya Türk Toplumunu, Almanya Türk Öğretmen Dernekleri Federasyonu ve Almanya Türk Veli Dernekleri Federasyonu, “eyaletlerdeki eğitim ve öğretim politikalarının Türk çocuklarının içinde yaşadıkları çok kültürlü topluma ve öğrenci yapısına uygun olmamasını, ana dili eğitimimin ders programlarına sınıf geçmeyi etkileyecek biçimde konmamasını” eleştirmiştir. Söz konusu bildiri “çocukların ana dillerinin ve kültürlerinin yuvalarda ve okullarda göz önünde bulundurulmaması, çocukları kimlik ve kişilik bunalımlarına itmektir” denilmektedir.⁵⁷

Alman yetkililere göre artık Ana dili olarak Türkçe öğretmeye gerek yoktur. Göçün ilk yıllarında, geri döndüklerinde “Türkiye’de sıkıntı çekebilirler” diye verilen Ana dili dersleri, artık geri dönüş olmayacağına göre gerekli görülmemektedir. Bunun yerine “yabancı dil olarak Türkçe” önerilmektedir. Bu teklifin Türkler tarafından “ırkiltici” bulunabileceğini söyleyen Rohe, bunun

⁵⁵ Adıgüzel, Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü, S. 172.

⁵⁶ MEGSB, *Yurt Dışındaki İşçi Çocukları için Türkçe-Türk Kültürü ile Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı*, Ankara, 1986, S. 7.

⁵⁷ Adıgüzel, Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü, S. 43.

yalnızca bir kavram olduğunu, hatta Türk olmayanların da bu dili seçip öğrenebileceğini belirtmektedir. Rohe, “dil” dersleri ile “din/kültür” derslerinin birbirinden ayrılmasının Türk Kültür mirasının aktarılması açısından bir kazanım olacağını iddia etmektedir.⁵⁸ Yunanca açısından bakıldığında bunun tam tersi bir durum yaşanmıştır. Klasik dillerden Yunanca Alman eğitim sistemi içinde yüzyıllardır öğretilirken, Yunan göçmenlerin Almanya'ya gelmesinden sonra Yunanca'ya ilgi hızla azalmıştır. 1962'de 56 bin olan yabancı dil olarak Yunanca öğrenenlerin sayısı, 1975'te 31 bine, 2000'de 12 bine düşmüştür.⁵⁹ Türkçe'nin ana dili yerine ikinci veya üçüncü yabancı dil olarak okullarda okutulması halinde, Almanlar veya diğer göçmenler prestijini düşük buldukları için Türkçe'yi seçmeyecekler, Türkler de ana dillerini yabancı dil olarak tercih etmekte psikolojik açıdan zorlanacaklardır. 500 binin üstünde Türk öğrenci olmasına rağmen, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin oranı yüzde 1 bile değildir.⁶⁰

Artık Alman okul sistemi içinde bir yük olarak görülmeye başlanan ve yeterli ilgiyi görmeyen seçmeli Ana dili dersleri yerine, zorunlu ve not ortalamasını etkileyen “yabancı dil” kapsamında Türkçe bazı eyaletlerde uygulanmaya başlanmıştır. Halihazırda Almanya'da en çok konuşulan ikinci dil olan Türkçe, Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti Eğitim Bakanlığı tarafından 8 Ocak 2010 tarihinde yapılan açıklama ile 2010-2011 eğitim yılından itibaren “köken dili”, eyalet okullarında, özellikle de Hauptschule'lerde “yabancı dil” statüsüne dahil edildiği ve buna göre yeni düzenlemelerin yapılacağı duyurulmuştur. Bu gelişme bir yönüyle “Türk kökenli öğrencilerin kendileriyle aynı sınıfa paylaşan diğer etnik gruplardaki öğrencilerden koparılıp ayrı bir sınıfta eğitilmesi anlamına gelen “ana dili eğitimi”nin olumsuzluklarını da ortadan kaldıracak olması nedeniyle olumlu karşılanmaktadır.⁶¹

Yeni düzenleme bazı Türk medya organlarında duyurulduğu gibi “Almanya'da Türkçe zaferi” olarak ifade edilemese de, Türkçe'nin kamu okullarında

⁵⁸ Mathias Rohe, *Almanya'da İslamiyet- Entegrasyon ve Gettolaşma, Türkiye ve Almanya'da İslam, Devlet ve Modern Toplum Seminer Raporları*, Ankara, Konrad-Adenauer-Stiftung Yayınları, 2005, Sayfa:97-109, S.106.

⁵⁹ Mehmet Canbolat, *Almanya'da Ana dili Tartışmaları: Yeni Bir Paradigma, Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum Sempozyumu Kitabı*, Ankara, Oiron Kitabevi, 2009, Sayfa: 311-318, S. 316.

⁶⁰ Ali Kılıçarslan, *Avrupa Diller Yılı*, Mayıs 2001, <http://www.turkofoni.org/default.asp?pid=16&lng=1> 06.07.2010'da girildi.

⁶¹ *Türkçe: Ana dili, Kökendili, Yabancı Dil*, 26.01.2010, www.yenihayat.de, 24.06.2010'da girildi.

tanınması ve okul notunu etkileyecek bir ders olarak okutulması açısından önem taşımaktadır. Bu düzenleme ile Türkçe (ya da diğer etnik diller) dil dersinin, ilkokuldan sonra bütün uluslardan öğrencilerin katılabildiği seçmeli bir yabancı dil dersi olarak okutulması hedeflenmektedir.

Sonuç

Türkçe, Almanya Türklerinin kültürel kodlarını taşıyan, kültürel kimliklerinin devamlılığını sağlayan temel kurum iken, Alman Devleti için ise göçmenlere uygulanan entegrasyon politikasının önündeki en büyük engel durumundadır.

Almanya’da Türkçe’nin geleceği, Türkiye kökenlilerin ve Türk kültürünün geleceğinden ayrı düşünülemez. Yarım asrı geride bırakan Almanya Türkleri, ilk kuşaktaki Almanca bilmeyen birinci kuşaktan, Türkçe’yi artık bir “yabancı dil” gibi algılayabilen ve konuşmakta zorlanan dördüncü kuşağa gelmiştir. STK’lar birinci kuşak Türklere Almanca öğretmeye çalışırken, yeni kuşak gençler derneklere Türkçe öğrenmek üzere devam etmektedir.

Yeni kuşaklar Türkçe-Almanca karışık bir dil kullanmakta, büyük çoğunluğu ise her iki dile de yeterince hakim olamamaktadır. Almanya’da doğmuş olanlar başta olmak üzere, Almanya’da yaşama süresi arttıkça konuşulan Türkçe düzeyi düşmekte, konuşulan karma dildeki Türkçe kelimelerin oranı da azalmaktadır.

Almanya’daki yeni kuşak Türklere Türkçe öğretilmesi, “ana dili tamamlama dersi olarak Türkçe” dersinden, “yabancı dil olarak Türkçe” boyutuna gelmiştir. Geri dönüş mitinin henüz sonlanmadığı döneme kadar Alman devleti tarafından “anamlı” bulunan ve Türkiye’ye döndüklerinde kendi toplumlarına yabancı kalmamaları için okullarda okutulan “ana dili tamamlama dersi olarak Türkçe” artık neredeyse tüm eyaletlerde yürürlükten kalkma noktasına gelmiştir. Bu sadece Alman devletinin tavrından değil, aynı zamanda Türk velileri ve çocuklarının seçmeli olarak verilen bu derse olan ilgisizliklerinden kaynaklanmaktadır.

Almanya Türklerinin ve STK’ların ilgi ve baskıları ile yeni kuşaklara Türkçe öğretilmesi için Almanya tarafından sunulan yeni politika resmi okullarda Türkçe’nin “yabancı dil” olarak öğretilmesidir. Kendi ana dilini okulda “yabancı dil” olarak almak Türk çocukları için sıcak ve ilgi çekici gelmemektedir. Buna rağmen Türkçe derslerinin “yabancı dil” olarak da olsa

Alman müfredatına girerek seçmeli-zorunlu ders statüsüne sahip olması, yani sınıf geçmeyi ve notu etkileyecek bir etken olması derse olan ilgi ve önemi artırıcı bir etken olabilir. Diğer taraftan bu durum, Türkçe'nin İngilizce, Fransızca veya İspanyolca gibi yabancı diller sınıfına kabul edildiği anlayışını geliştirerek, Türkçe'nin öğrenciler arasında prestijli bir dil olarak algılanmasını sağlayabilir.

Mahallen görevlendirilen öğretmenlerin pedagojik formasyondan yoksun ve düzensiz olması ve Türkiye'den gönderilen öğretmenlerin sayıca az olmaları, bundan sonra ihtiyaç duyulacak Türkçe öğretmenlerinin Alman üniversitelerinde yetiştirilmesi çağrılarını beraberinde getirmektedir. Öğretmen yetiştiren üniversitelerde Türkçe kürsülerinin kurulması, Türk STK'lar ve velilerin daha duyarlı olmasıyla gençlerin Türkçe bölümlerine yönlendirilmesi, Alman hükümeti tarafından bu gençlerin atanmaları Türkçe'nin Alman eğitim müfredatında daha kalıcı bir hale gelmesine katkıda bulunabilir.

Almanya'da en fazla konuşulan ikinci dil olan Türkçe'nin anaokulundan üniversiteye kadar, eğitim müfredatının her aşamasında ana dili olarak yer alması, Avrupa Türkleri kadar dillerini de kalıcı kılacaktır. Türkçenin Batı Avrupa dilleri arasında kurallı, düzgün ve canlı bir biçimde varlığını sürdürebilmesi için, Alman ve Türk Devletlerinin etkili bir program uygulaması kadar, STK'lar, aileler ve genç kuşakların da ana dillerine gereken hassasiyeti göstermesi önem taşımaktadır.

